

Pjer Loti
Uskršnje ostrvo

S francuskog preveo
DEJAN ACOVIĆ

BUK[®]FAL

Za Albera Vandala

Postoji usred Velikog Okeana, u oblasti kroz koju se nikada ne prolazi, jedno ostrvo tajanstveno i izolovano; nema drugog kopna u njegovom susedstvu i, udaljeno više od osam stotina liga od svih krajeva, okružuju ga nepreglednosti prazne i u pokretu. Na njemu su posađeni visoki zastrašujući kipovi, delo ne zna se koje rase, danas degenerisane ili nestale, čija prošlost ostaje zagonetna.

Ukrcao sam se, u svojoj ranoj mladosti, na jednu fregatu, za ljubav putovanja na snažnim vetrovima i pod tamnim oblacima; ostalo mi je samo sećanje na jednu zemlju napola fantastičnu, na zemlju iz sna.

U sveskama mladog pomorskog kadeta beležio sam iz dana u dan svoje utiske, dosta nepovezano i detinjasto.

Dnevnik jednog deteta iznosim sada na ovom mestu, pokušavajući da mu dodam na preciznosti tamo gde je nedostajala.

I

3. januar 1872.

U osam časova ujutro, osmatrač signalizira kopno, i obrisi Uskršnjeg ostrva lagano se ukazuju u pravcu severozapada. Udaljenost je još velika i ne stižemo sve do popodneva, uprkos brzini koju nam daju pasatni vetrovi.

Od pre neki dan, napustili smo, da bismo dospeli dovde, uobičajene rute koje brodovi slede u prelasku Pacifika, jer Uskršnje ostrvo nije ni na čijem putu. Otkriva se slučajno, i retki pomorci koji su ga posećivali s vremena na vreme daju protivrečne prikaze. Narod, čije je poreklo, uostalom, okruženo neumornom misterijom, nestaje malo-pomalo, iz nepoznatih razloga, i broji, kako nam je rečeno, samo nekoliko desetina divljaka, gladnih i plašljivih, koji se hrane korenjem; usred samoće morske zatrjava takode još jedna samoća, i divovski kipovi njeni su jedini čuvari. Nema niče-

ga, ni izvora na kojem bi se moglo snabdeti slatkom vodom, štaviše, grebeni i hridi veoma često one-mogućavaju pristajanje.

Mi smo ovde da potražimo i da uzmemo, ukoliko bude moguće, jedan od drevnih kamenih kipova koji je naš admiral¹ želeo da odnese u Francusku.

Lagano se približava i dobija obličje, neobično ostrvo; pod nebom tamnim od oblaka pokazuje nam crvenkaste krateri i sumorne stene. Duvajak vetar i more se zaodeva belom penom.

Rapa Nui ime je koje su starosedeoeci dali Uskršnjem ostrvu, i ničega nema u konsonantima ove reči, kako mi se čini, osim tuge, divljaštva, i *noći*²... Noći vremena, noći početaka, ili noći neba, ne zna se dovoljno o kakvoj tmmini se radi; ali je izvesno da ovi tamni oblaci, kojima zemlja zatamnjuje naš dolazak, valjano odgovaraju očekivanju moje mašte.

Konačno, u četiri popodne, u zatonu ostrva u kojem se Kuk nekada skvasio, naša fregata svila je jedra i bacila sidro. Piroge se već odvajaju od obale i upućuju se ka nama, na razuzdanom vetru.

Evo jednog kanda kitolovca, koji nam je nali-kovao na Evropljanina!... Dobri čovek sa šeširom

¹ Admiral Theodore de Lapelin, glavni zapovednik francuske flote na Pacifiku.

² Na francuskom: nuit, izgovor nui, noć.

i kabanicom, na našem dolasku na Rapa Nui, to je pomelo moje misli i donelo mi razočaranje.

Popeo se na brod, ovaj posetilac: to je stari Danac, ličnost sasvim neočekivana.

Ima tri godine, kazivao nam je, otkako je jedna tahićanska jedrilica, koja je u Ameriku prevozila sedef i bisere, načinila skretanje od dve stotine liga da bi ga ovde ostavila. Otada, on živi sam sa domorocima, stari pustolov, tako odvojen od našeg sveta kao da je na mesecu načinio sebi stanište. Zadužio ga je jedan američki odgajivač da na ostrvu aklimatizuje jam i slatki krompir, da pripremi ogromne zasade za budućnost; ali ništa ne ide, ništa se ne može, a domoroci odbijaju da rade. Ima ih još tri ili četiri stotine, rekao nam je starac, baš u okolini zatona u kojem smo se usidrili, dok je ostatak zemlje postao pustinja u kojoj se malo šta može učiniti. On živi u jednoj kamenoj kući koju je pronašao po dolasku i popravio krov; to je nekada bilo stanište francuskih misionara – jer, bilo je minulih godina misionara na Rapa Nui, ali oni su otišli, ili su pomrli, ostavljajući stanovništvo da se vrati fetišima i idolima.

Dok nam je govorio, začuo sam iza sebe neki lagani skok, i okrenuo sam se da pogledam: jedan od veslača Dančevih, mladi urođenik, odvažio se da uskoči na brod. O! Čudnovata slična figura, sa malim nosom kao sokolov kljun i očima veoma približenim, veoma krupnim, mutnim i tužnim! Nag je, vižljast, i veoma mišićav, sav u žilama; nje-

gova koža, boje crvenog bakra, ukrašena je finim plavim tetovažama, a kosa, crvena takođe, veštački crvena, vezana je vašljivim trakama na temenu čineći tako krestu koju pomera vetar te nalikuje plamenu. Proneo je pred nama zaprepašćenje svojih široko otvorenih očiju. Celom svojom pojavom šarm đavolka ili vilenjaka.

A kipovi?, pitali smo starog danskog Robinzona.

Kipovi! Ima ih dve vrste. Najpre, oni u okolini ovog zatona, svi su oboreni i polomljeni. Potom oni drugi, strašni, različitih starosti i izgleda lica, koji se još drže, tamo, tamo, na drugoj strani ostrva, u dubini pustoši u koju više niko ne zalazi.

Krotak je, urođenik sa crvenom krestom. Da nam ugodi, evo ga kako peva i igra. Jedan je od onih koje su misionari pokrstili i zove se Petero (Petar). Vetar, koji jača u suton, nosi njegovu melanholičnu pesmu i mrsi njegovu kosu.

Ostali su plašljivi i ne žele da kroče na brod. Okružuju nas njihove piroge koje sve više poskakuju na talasima, natopljene kapljicama vode i pene. Pokazujući svoje nage udove znakovima traže odeću od mornara u zamenu za nadoknadu koju nude, svoja koplja i svoje idole od drveta ili kamena. Celo pleme došlo je k nama, naivno uzbuđeno našim prisustvom. U zatonu, more postaje nemirno. I noć se spušta.

II

4. januar

Pet je časova ujutro, i dan počinje da se probija ispod mnoštva sivih oblaka. Prema još tamnoj obali nosi me povereni čamac, sa još dvojicom kadeta, mojih drugara, kojima je, kao meni, naređeno da stupe na neobično ostrvo. Admiral, zabavljen našom uzmuvanošću, svakome je poverio različite zadatke: proveru prolaza i traženje pogodnog mesta za iskrčavanje, potragu za velikim kipovima – i, za njegov ručak, lov na zečeve!

Bilo je hladno i mračno. Vetar nam je duvao u lice; snažni pasat bacao nam je u oči pramenove slane pene. Ostrvo, za naš prijem, uzelo je najfantastičniju pojavu; vrhovi zabodeni u nebo, stene i krateri nalikovali su bledom bakru. Nijednog drveta nigde; pustoš pustinje.

Bez posebnog napora, pronašli smo prolaz kroz grebene koji, ovog jutra, čine snažnu i zlo-

Pisac i ostrvo – impresionistički putopis Pjera Lotija

Relativno malo ostrvo, izgubljeno u nepreglednim vodenim prostranstvima jugoistočnog Pacifika danas je, kao i mnogi delovi planete sa koje su skoro sasvim nestale bele mrlje na geografskim kartama i neistražene oblasti, predmet izučavanja, pomne brige nadležnih vlasti, i odredište modernog turizma. Na njega se stiže avionom iz Čilea, čija je posebna teritorija, a taj vid putovanja efikasno sažima vreme i morske milje, tako da se skoro i ne može primetiti u kakvoj se osami nalazi taj maleni komad kopna.

Prvi zabeleženi evropski posetilac Uskršnjeg ostrva holandski je pomorac i istraživač Jakob Rohevejn (*Jacob Roggeveen*); na njegovu obalu pristao je 5. aprila 1722, na Uskrs, pa je ta okolnost ostrvu donela holandsko ime *Paasch-Eyland*. Naziv je prihvaćen i u drugim jezicima, a savremeni i zvanični naziv na španском jeziku jeste *Isla de Pasqua*. Postoji nekoliko domorodačkih naziva koji se različito tumače; jedan od njih, frazu na polinezijskom jeziku *te pito o te henua*, francuski etnolog Alfons Pinar (*Pinart*), preveo je, sa romantičarskim zanosom, kao *pupak sveta*. Nekolicina pomoraca i istraživača, od Kuka do Tora Hejerdala, posećivala je ostrvo, ostavljajući za sobom zapise i tumačenja. Istorija ostrva, koju na svetlost dana iznose savremena nauka i arheologija tumačeći, ili pokuša-

vajući da tumače, domorodačke mitove i ostatke materijalne kulture, priča je o migracijama, surovim ratovima do istrebljenja, epidemijama i ekološkim katastrofama.

Ove surove lekcije iz prošlosti neke teorije dovode u direktnu vezu sa najistaknutijim fenomenom Uskršnjeg ostrva – monumentalnim skulpturama načinjenim od vulkanskog tufa, bazalta ili opsidijana, koje se na polinežanskim dijalektima nazivaju *moai*. Bilo da je njihovo podizanje imalo veze sa nestankom šuma, bilo da su ovi grandiozni kipovi samo nemi posmatrači ljudskih sukoba, enigma traje i dan danas. Pogledi kipova i dalje su upereni u nepreglednu pučinu a njihovo ćutanje snažno odjekuje, kao huk mora.

Ovaj huk mora snažno odjekuje i sa stranica koje je o Uskršnjem ostrvu napisao Pjer Loti (*Pierre Loti*), francuski pomorac i pisac.

Loti je rođen u Rošforu (*Rochefort*), 14. januara 1850, kao Luj Mari Žilijen Vio (*Louis Marie Julien Viaud*). Osnovno pomorsko obrazovanje stekao je u rodnom gradu a potom je završio pomorsku školu u Brestu. U mornarici je proveo 42 godine, uz odgovarajuće napredovanje u službi, najviše na ratnim brodovima koji su krstarili širom sveta. Posle penzionisanja 1910, zadržao je zvanje kapetana. I pored toga mobilisan za vreme Velikog rata, 1914, obavljao je administrativne dužnosti u armiji. Umro je u Andeju (*Hendaye*), 23. juna 1923. godine. Nadimak Loti dobio je na Tahitiju, zbog greške u izgovoru tahićanske reči *roti* (crveni cvet); zadržao ga kao *nom de plume* čitavog života i sa njim će ući u svetsku književnost. Godine 1892. primljen je u Francusku akademiju (*L'Académie française*).

Lotijev književni opus osniva se na iskustvima stečenim u egzotičnim oblastima u kojima je boravio

tokom službe u mornarici. Njegov prvi roman *Azijada* (*Aziyadé*, 1879), ljubavna je priča mlade Turkinje u Konstantinopolju; *Rarahu* (*Rarahu*, 1880), odvija se na Tahitiju, dok je *Gospođa Hrizantema* (*Madame Chrysanthème*, 1887), inspirisana Japanom, premda se može konstatovati da je Lotijevo poznavanje te civilizacije površno. Najbolje domete postigao je u svoje dve novele: *Moj brat Iv* (*Mon frère Yves*, 1883), inspirisana je životom bretonskog mornara i Lotijevog prijatelja Pjera l' Kora, a *Ribar sa islanda* (*Pêcheur d'Islande*, 1886), takođe donosi slike iz života bretonskih ribara i mornara. Od ostalih njegovih dela pomenimo, ovom prilikom, autobiografski *Roman jednog deteta* (*Le Roman d'un enfant*, 1890), te *Ramunčo* (*Ramuntcho*, 1897), ljubavnu priču smeštenu u Baskiji.¹

Poseban odnos Loti je imao prema osmanskoj kulturi i civilizaciji; znao je da kritikuje svoju sopstvenu zemlju tokom Balkanskih ratova, zastupajući interese Turske. Boravio je u Konstantinopolju nekoliko puta, stekavši i počasni status građanina ovoga grada 1920. godine, a jedna avenija u četvrti Binbirdirek ponela je njegovo ime. Nisu svi Turci, međutim, bili odu-

¹ Pjer Loti je 1880. boravio u Crnoj Gori, u Baošićima, na jednom engleskom ratnom brodu; tom prilikom je doživeo strasnu romansu sa mladom meštankom Paskvalom Ivanović. Svoja iskustva u Crnoj Gori zabeležio je u memoarskoj prozi *Fleurs d'ennui*, a Društvo prijatelja Francuske je 1934. postavilo spomen ploču u Baošićima, u znak sećanja na njegov boravak. Kada već pominjemo naše krajeve, recimo i to da je Lotijev dugogodišnji prijatelj i sekretar bio Božidar Karađorđević, književnik, putopisac i umetnik, sin Karađorđevog unuka Đorđa Karađorđevića.

ševljeni ovom njegovom naklonjenošću; turski pesnik Nazim Hikmet počastio ga je satiričnom pesmicom *Şarlattan Pjer Loti* (*Şarlattan Piyer Loti*).

Bezbrojna iskustva tokom dugogodišnje karijere pomorskog oficira Loti je uspešno pretakao u najprefinjenije stranice francuske proze. Pronicljiv posmatrač izvežbanog, slikarskog, oka, povezivao je duboke impresije sa razuđenim unutrašnjim rafinmanom. Njegova sklonost egzotičnom učinila ga je veoma popularnim u svoje vreme, nagoveštavajući, međutim, neke od središnjih preokupacija francuske književnosti između dva svetska rata. Sa priznanjem savremenika i nastavljača, ili bez njega, među prvima je „dijagnostifikovao“ težnju modernog čoveka za bekstvom, odbijanje svakog ograničenja te poriv prema iracionalnom i erotskom, naglašavajući jačinu prirodnog instinkta pred izazovom prolaznosti i smrtnosti. Istrajna melanholija prožima celokupno Lotijevo stvaralaštvo. Uvek pod dubokim utiskom koji proizvodi nepostojanost ljudske sreće, pisao je sa namerom da sebe oslobodi opsesije smrću i da materijalizuje, kroz umetnost, tugu koja se oseti pred konstantnom promenom kojoj je izloženo ljudsko postojanje. Svi ovi sentimenti bili su moderirani njegovom dubokom saosećajnošću prema ljudima u raznim društvenim i kulturnim okolnostima, a njihova zajednička rezultanta bila je umetnost toliko jednostavna da se ponekad pitamo, zajedno sa nekim kritičarima, kako je zapravo nastala.

Sve što je u ovoj kratkoj beleški o Lotijevom pisanju izneto, u punoj se meri odnosi i na kratki impresionistički putopis nastao tokom njegovog boravka, kao mladog pomorskog kadeta, na Uskršnjem ostrvu; takođe, može se kazati da je Lotijev tekst značajno doprineo, možda i prvi u svojoj vrsti, da misterija i ma-

gična privlačnost ovog mesta dopre i do hiljadama milja udaljenih evropskih čitalaca.

Prevod je rađen prema francuskom izvorniku objavljenom u *La Revue de Paris*, mars-avril, 1899.

D. A.

Sadržaj

Pjer Loti, Uskršnje ostrvo	7
Dejan Acović: <i>Pisac i ostrvo – impresionistički putopis</i> <i>Pjera Lotija</i>	63